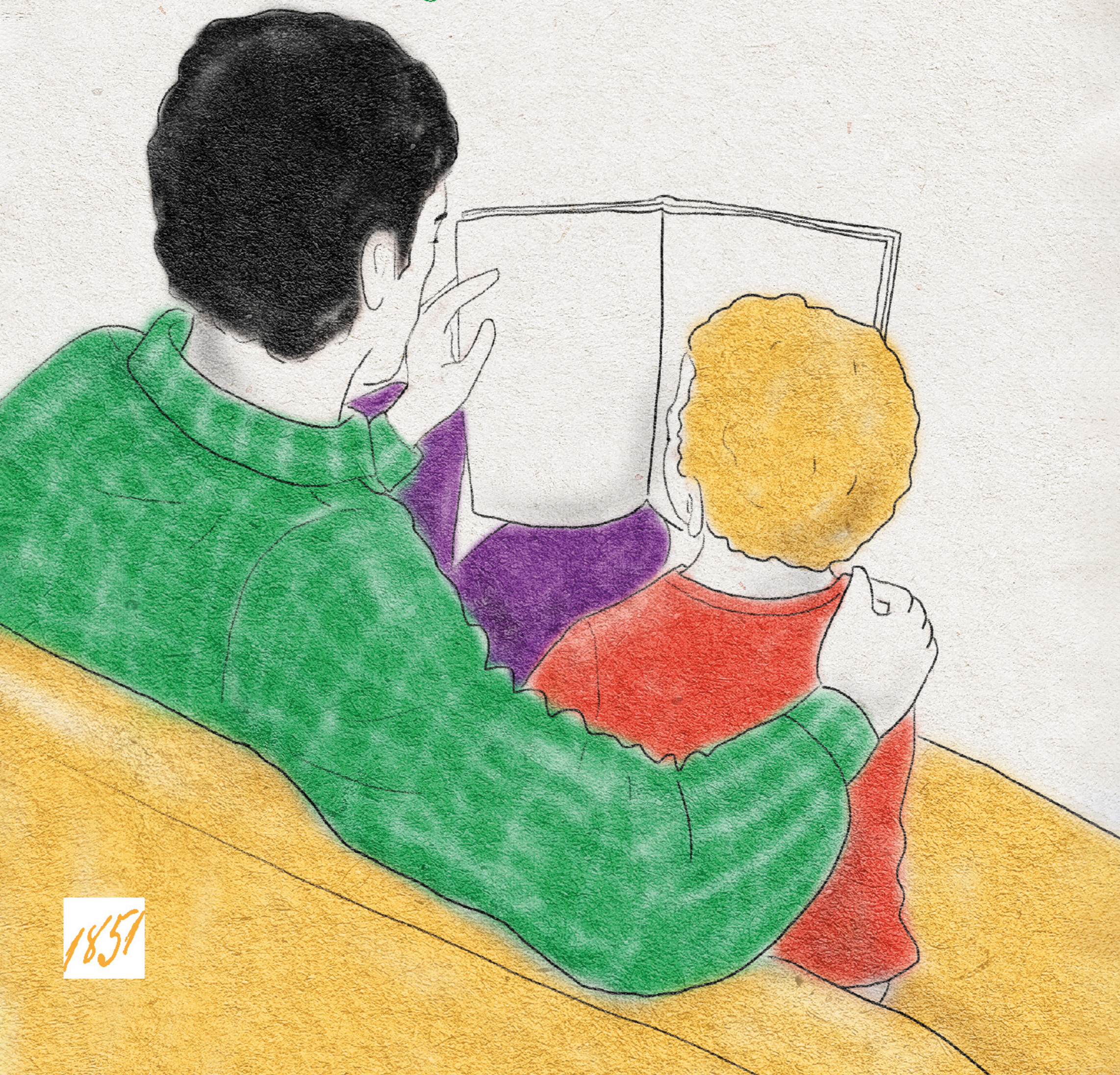

SKUPNO BRANJE PRESEGA OMEJITVE

PAOLA
ZANINI

KAKO
BRANJE
LAHKO
OLAJŠA
ŽIVLJENJE Z
OVIRANOSTJO

Prevedla Meta Lenart Perger

tak način skušajo zaščititi otroka, kot smo videli prej, pri tem pa pozabljajo, da so prav te knjige lahko primerno sredstvo, ki mu pomaga najti besede, da se izrazi in naveže stike. V zvezi s tem je znan primer, ko je italijanska občina umaknila iz prometa več knjig, ki so bile med drugim vključene v program izobraževanja o drugačnosti, ker so bile ocenjene kot neprimerne zaradi sporočil, povezanih z vprašanjem spola. Vendar bi bilo na tej točki treba resno razmisliti o uporabi knjig, filmov in video iger, saj odrasli namreč otrokom in mladostnikom pogosto pustijo, da sami brskajo po internetu in igrajo igrice, da bi le »imeli mir«. Moj namen ni, da bi na tem mestu povzela tako zapleteno zadevo, kot je povezava med spletom, televizijo in branjem, le opozorila bi na odnos odraslih do uporabe različnih medijev, ki je med drugim pogojen tudi s socialnim statusom: uporaba računalnikov pri otrocih je bolj razširjena v premožnejših družbenih slojih, medtem ko se zdi, da je igranje video igric med otroki enako razširjeno ne glede na socialno okolje. A tudi uporaba računalnika ni povsod enaka, saj je v manj premožnih okoljih namenjen bolj igranju iger, v premožnejših pa bolj izobraževanju.⁶⁴ Ko otroci odraščajo, se pojavijo tudi razlike med spoloma, ki jih, kot kaže, lahko delimo na dve veliki medijski sferi: dekleta bolj privlačita televizija in telefon, fante zasloni video iger in računalnika, oba spola pa gojita enako strast do družbenih omrežij.

Vendar je dejstvo, da že od malih nog beremo z odraslimi, najprijetnejši in zadovoljujoč vidik. In to še dandanes ne samoumeven. Gre za dodatni element dostopnosti branja, ki bi moral prispevati k zmanjšanju vrzeli med otroki iz različnih

⁶⁴ M. D'Amato, *Ci siamo persi i bambini. Perché l'infanzia scompare* (Izgubili smo svoje otroke: Zakaj otroštvo izginja), Roma-Bari: Laterza, 2014.

socialnih slojev in še bolj med otroki, ki ne poznajo dobro jezika države, v kateri bivajo, ker doma govorijo drug jezik. Skupno branje danes dokazano velja za ukrep za zmanjševanje neenakosti, saj ima pozitivne učinke na kognitivni razvoj. Zato vse kaže, kot bomo videli tudi v naslednjih poglavjih, da ga je treba nujno spodbujati na vse možne načine in v večjih izobraževalnih ustanovah, ki so v mreži s še drugimi izvajalci, ter poudariti, da ni pomembno le zgodaj začeti brati z otrokom in temu redno posvečati veliko časa, temveč je pomembna tudi kakovost skupnega branja.⁶⁵ Dolgoročni rezultati ga namreč povezujejo tudi z deviantnim vedenjem, na katerega je težko vplivati, vendar se mu je mogoče izogniti, če je človek v življenju prišel v stik s knjigami in občutil užitek ob branju, ki mu ga je približal odrasli.

KNJIGE

1. Knjige o temi vključevanja, sprejemanja drugačnosti (brez stereotipov)
2. Tipne slikanice (z veliko različnimi materiali)
3. »Predknjige« Bruna Munarija
4. Knjige Katsumija Komagate
5. Slikanice brez besedila
6. Knjige s simboli
7. Knjige z lažje berljivimi pisavami
8. Knjige s komunikacijskimi okrepitevami
9. Knjige v znakovnem jeziku
10. Avdio knjige

⁶⁵ <https://cepell.it/wp-content/uploads/2021/03/La-lettura-in-famiglia-Guida-alla-diffusione-di-buone-pratiche.pdf>.

11. Digitalne knjige
12. Pop-up knjige
13. Igralne knjige

Tipne slikanice

Letos marca sem imela na knjižnem sejmu za otroke v Bologni med posebnim srečanjem priložnost, da sem prelistala nekatere tipne slikanice. Pomislila sem, da je ta vrsta knjig res primerna za vse, ne le za ljudi z okvarami vida. Gre za knjige z dvojnimi zapisom (tiskano in Braillovo pisavo oziroma brajico) in reliefnimi podobami, ki so izdelane iz posebnih materialov. Povečane črke omogočajo branje tudi slabovidnim otrokom. Ilustracije so teksturirane, saj se osredotočajo na »manjše« čute – voh, sluh in predvsem dotik – ter na evokativno moč materialov: tkanine, lesa, papirja, gume, plastike, vrvi ... To so zgodbe, ki jih je mogoče *otipati*. Čeprav so to knjige, ki zahtevajo veliko ur dela in visoke proizvodne stroške, se Nacionalna zveza ustanov za slepe⁶⁶ ni nikoli vdala in jih še vedno redno izdaja.⁶⁷ Knjige so vsestranske in grafično zelo dodelane, zanimive in bogate, primerne tudi za ljudi z učnimi težavami. So spodbuda za vse otroke, čeprav jih ne razumejo takoj sprti ob branju: podoba je v celoti razumljiva šele na koncu. Branje je kot sestavljanje sestavljanke, pri kateri šele na koncu vidimo celotno sliko, proces temelji na dotiku, ki deluje nasprotno od vida – išče podrobnosti in ustvarja sliko ter tako bralca pospremi na poti prepoznavanja podobe.

⁶⁶ V Sloveniji tovrstno funkcijo opravlja Zveza društev slepih in slabovidnih Slovencev (ZDSSS) (op. prev.).

⁶⁷ V Sloveniji tipanke izdajata npr. založbi Miš (serija tipank Žiga špaget pisateljice Aksinje Kermauner) in Mladinska knjiga (op. prev.).

Številne izkušnje, ki so bile zabeležene v zvezi s tem, kažejo, da tovrstne knjige lahko čustveno in učno pritegnejo otroke, ne le tiste z okvaro vida, temveč tudi tiste z motnjami pozornosti in koncentracije ter motoričnimi, percepcijskimi in tudi splošnimi jezikovnimi težavami, ki so posledica dejstva, da prihajajo iz kulture, ki je drugačna od naše, in se težko vključujejo. Predvsem ne smemo nikoli pozabiti, da branje in poslušanje zgodb za nobenega otroka ni samoumevno; tudi zato tovrstne knjige na otroke »vplivajo« pozitivno, jih spodbujajo in podpirajo v teh prvih fazah odkrivanja znakov, besed in knjige kot take. Za tiste, ki živijo v ranljivih sociokulturnih razmerah, predstavljajo celo izziv, tako kot tudi za vse odrasle in strokovnjake, ki jih spremljajo, ter za založbe, ki jih izdajajo in si ob tem prizadevajo, da so funkcionalne in lepe, ne da bi to vplivalo na njihovo kakovost. Javnosti je te knjige predstavil Mauro Evangelista, in sicer s svojo knjigo *Saremo alberi* (Postali bomo drevesa), v kateri je bila v izvirni izdaji kot drevo uporabljena prava vrv. Avtor se igra z razvijanjem vrvi, s čimer ustvari vrsto različnih dreves: zelo visoka, neurejena, jokajoča, z velikimi krošnjami ..., ki skupaj tvorijo velik gozd. Gre za knjigo o ideji vključevanja s številnimi izhodišči za interpretacijo, ki nas navdihuje, da sanjamo o naši prihodnosti, izhajajoči iz semena, ki klije v vsakem od nas.

Prej omenjena Nacionalna zveza te knjige opredeljuje kot semantično večplastne, multisenzorične in sinestetične knjige, ki so hkrati »terapevtske«, igrive in interaktivne, polne idej in materialov. Med številnimi pobudami, ki so te izdaje približale javnosti, je najbolj znan nacionalni natečaj ilustriranega tipnega založništva z imenom *Tocca a te!* (Ti si na vrsti!), katerega zmagovalce najdete v opombi.⁶⁸ Ena

⁶⁸ <https://libritattili.prociechi.it/concorsi/concorso-nazionale-tocca-a-te/>.

najbolj znanih knjig, ki je zmagala na tem natečaju, je *Io, tu, le mani* (Jaz, ti, roke) Marcelle Basso. Zamišljena je tako, da jo morata sočasno brati dve osebi, ki roke vtakneta v žepe knjige, v katerih so taktilne ilustracije, pri čemer se prsti njunih rok med branjem prepletejo.

O temi slabovidnosti naj omenim še knjigo *Se chiudi gli occhi* (Če zapreš oči) Victorie Pérez Escrivá in Claudie Ranucci – ne obstaja namreč le en način, kako videti stvari, in zaznavanje realnosti ne poteka le preko vida, vključeni so vsi čuti – ter knjigo, ki jo je napisal znan avtor otroških knjig Jimmi Liao, *La voce dei colori* (Glas barv), ki skozi resnično osupljive slike pripoveduje o potovanju deklice, ki je izgubila vid, s podzemno železnico.

»Predknjige« Bruna Munarija

Na tem mestu želim navesti tudi zelo znane Munarijeve »Predknjige« (it. *Prelibri*): gre za dvanajst majhnih knjižic iz papirja, kartona, lesa, blaga, gobastega blaga, flizelina in prozorne plastike. Vsaka od njih je vezana na drugačen način. Tako njihova embalaža kot same knjižice so izdelane ročno, zato so morebitne razlike med njimi povezane z načinom izdelave.

Te knjižice so majhne, da jih otrok lahko drži v rokah, in zasnovane tako, da se med seboj razlikujejo po vizualnih, taktilnih, materialnih, zvočnih in toplotnih lastnostih, saj otroci okolja ne spoznavajo le z vidom in sluhom, temveč tudi z dotikom, vohom in skozi občutke toplote in materiala, kot smo že omenili v zvezi s taktilnimi slikanicami.

Prva izdaja sega v leto 1980. Vsaka knjiga ima drugačno sporočilo – to je bil tudi namen Munarija, ki v intervjuju na

hrbtne strani knjige pravi: »/.../ treba bi bilo narediti majhne knjige, ki bi si bile med seboj različne, vendar bi vse bile knjige; vsaka bi nosila v sebi drugačno presenečenje, primerne pa bi bile za otroke, ki še ne znajo brati ... Med njimi bi bile knjiga o optiki, knjiga o tipnih dogodivščinah, knjiga o dinamični geometriji, knjiga o telovadbi, knjiga o naravoslovju, knjiga o filozofiji, ljubezenski roman, knjiga, polna vseh barv, prosojna knjiga, mehka knjiga, knjiga o znanstveni fantastiki ... Te knjige se imenujejo PREDKNJIGE.«

Vsaka je drugačna: v rdeči je stiliziran možiček, ki ob obračanju strani naredi salto, tako da se knjiga, če jo obrnemo na glavo, spet bere naravnost, lesena ima navpično in vodoravno vrezane vzorce, ki jih je mogoče otipati, in če jo hitro zapremo, udari kot kastanjete, roza iz blaga ima na straneh zareze kot gumbnice in v sredini gumb, morda se ga da zapeti? In tako naprej vse ostale. S temi knjigami otrok odkriva svet skozi dotik.

Papirne mojstrovine Katsumija Komagate

Niso vse knjige Katsumija Komagate le za gledanje, ampak tudi za dotikanje in uporabo. Med številnimi nagrajenimi deli je po naročilu Centra Georges Pompidou v Parizu ustvaril inovativno serijo za slepe, slabovidne in videče otroke, ki govori o umetnosti skozi dotik. Ta serija je v resnici namenjena vsem otrokom, saj jih navdušuje branje z več čuti hkrati. Serija obsega: *Pieghe e piani* (Zgibi in ravnine), dvanajst kartic brez besedila za »branje« geometrijskih oblik (krog, kvadrat, trikotnik), ki se sestavljajo »korak za korakom« in »zgib za zgibom« ter spodbujajo raziskovanje površine strani z dotikom. *Foglie* (Listje) je zgodba o majhni trti, ki kot vse stvari

izgubi svojo obliko in doživi preobrazbo, *Nuvola* (Oblak) je v obliki oblaka, ki se spreminja na vsaki strani, saj pogosto ne gledamo v nebo, *Piccolo albero* (Majhno drevo), ki velja za eno Komagatinih najbolj poetičnih del, pa je metafora našega obstoja, in je zasnovano s posebno vrsto papirja, da ga bralci ne le vidijo, temveč se ga lahko tudi dotikajo.

Vse njegove knjige so pomensko večplastne in vključujoče, za njihovo branje ni pravil; najbolje je, da jih odprete in se pustite presenetiti. Predvsem zahtevajo ritem (potreben je čas, da jih prelistate) in preprosto držanje v roki (na primer kartice iz serije *Little Eyes*). To, kar prinašajo te knjige, je svoboda ob tem, ko jih predstavimo, držimo v rokah, ko izstopimo iz uveljavljenih form in najdemo svoj smisel ... kot bi premagali strah, da jih ne bomo razumeli. Avtor vedno izhaja iz osnovnih geometrijskih oblik – kroga, kvadrata in trikotnika – in prvi nasvet za branje tistim, ki jih ne poznajo, bi lahko bil, da oblike spravijo v medsebojni dialog: jih postavijo blizu drugo drugi, daleč drugo od druge ali drugo na drugo, tako da se prekrivajo – odvisno od starosti otroka. To so knjige, ki spodbujajo k odkrivanju, da stvari niso nikoli takšne, kot se zdijo.

Zgodbe brez besed

To »kategorijo« predstavljajo slikanice, ki zgodbo pripovedujejo izključno skozi podobe in grafično zasnovano knjige. Pripovedovalec ustvari ikonično pripoved, skozi katero upodablja dejanja likov, čustva, situacije, življenjske sloge in vrednote. Pogosto gre za zapletene zgodbe, ki jih ni enostavno razvozlati, tudi zato, ker nikoli ne vemo točno, kaj je ilustrator hotel povedati s podobo. Ta težava je sicer bolj značilna za odrasle

kot za otroke ali mladostnike, saj jih prav dejstvo, da so še v fazi razvoja, vodi k odkrivanju in raziskovanju neznanih svetov, privlačnosti teh knjig in neustrašnosti pri njihovem razlaganju.

Ista radovednost se lahko porodi tudi pri knjigi, v kateri zgodbo pripovedujejo samo podobe in v kateri je prostor za domišljijo ravno zaradi tega, kar manjka, začevši z besedami. Iz podobe je zagotovo težje izluščiti pomen kot iz besedila, a vendar je to vznemirljivo in morda imajo prav zato te podobe večkrat potrjeno vrednost ideje vključevanja, saj je mogoče najti veliko različnih interpretacij, ki so vse veljavne. Prav te odpirajo in spodbujajo razpravo, dialog o pomenu in skrivnostih zgodbe tudi z drugimi.

Ilustrator je torej polnopravni avtor, kar je treba posebej poudariti, saj so ilustracije v slikanicah pogosto podcenjene in nas na prvi pogled zmedejo; bolj smo namreč navajeni ceniti besede kot podobe. A prav to je eden od predsodkov, ki jih te knjige ovržejo, ko jih ponudijo ljudem, ki imajo težave z jezikom in potrebujejo spodbudo, ali tistim, ki pridejo v Italijo in ne poznajo jezika. T. i. »tihe knjige« (angl. *silent books*) se namreč pogosto uporabljajo tudi kot sredstvo kulturne mediacije med ljudmi različnih kultur: nekatere mednarodne raziskave so pokazale, da mnogi projekti, namenjeni integraciji, uporabljajo slikanice brez besedila kot sredstvo za dialog, pogajanje, pripovedovanje o sebi in spoznavanje drugih. Kot pravi Marcella Terrusi v monografiji *Meraviglie mute* (Nema čudesa), branje tovrstnih slikanic z otroki migrantov omogoča, da damo glas in možnost izražanja tistim otrokom, ki so v šoli zaradi drugačnega geografskega porekla obravnavani kot manj kompetentni.

Vprašanje o tem, kako brati te knjige v šoli, knjižnici ali v skupini, pa je odprto: lahko jih le molče listamo in kažemo